UCHWAŁA NR L/344/2022
RADY POWIATU ŁOWICKIEGO

z dnia 25 kwietnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Łowickiego na lata 2022-2025

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2022 r. poz. 528) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) Rada Powiatu Łowickiego

uchwala, co następuje:

§1. Przyjmuje się Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Łowickiego na lata 2022-2025 pozytywnie zaopiniowany przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Łowickiego.

§3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący
Rady Powiatu
Marek Jarosławski

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 poz. 840) Rada Powiatu uchwala Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na okres 4 lat. Główne cele Programu Opieki nad Zabytkami w myśl zapisów ww. ustawy to: zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami, określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków oraz podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W myśl zapisów art. 87 ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Program Opieki nad Zabytkami ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU ŁOWICKIEGO

NA LATA 2022 – 2025

Spis treści

1. Wstęp ..... str. 3
2. Podstawa prawna opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami ..... str. 3
3. Uwarunkowania formalno - prawne ochrony i opieki nad zabytkami ..... str. 4
3.1. Międzynarodowe uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego ..... str. 4
3.2. Wewnętrzne uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego ..... str. 7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego ..... str. 10
4.1. Relacje Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa ..... str. 13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego ..... str. 16
5.1. Relacje Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Powiatu ..... str. 16
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Łowickiego ..... str. 19
5.2.1. Charakterystyka Powiatu ..... str. 19
5.2.2. Zarys historii obszaru Powiatu ..... str. 23
5.3. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla Powiatu ..... str. 24
5.3.1. Dziedzictwo materialne ..... str. 24
5.3.2. Dziedzictwo niematerialne ..... str. 47
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony ..... str. 55
5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków ..... str. 56
5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ruchomych na terenie powiatu str.66
5.5. Pomnik historii ..... str. 67
5.6. Zabytki archeologiczne ..... str. 71
5.7. Gminne ewidencje zabytków i Gminne programy opieki nad zabytkami na terenie powiatu ..... str. 76
6. Analiza SWOT ..... str. 80
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami ..... str. 83
8. Instrumentarium realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami ..... str. 87
9. Źródła finansowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami ..... str. 89
9.1. Dotacje ..... str. 90
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania - krajowe ..... str. 92
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania - pozostałe ..... str. 96
10. Realizacja i finansowanie przez powiat łowicki zadań z zakresu ochrony zabytków . str. 97
11. Podsumowanie ..... str. 104
12. Bibliografia ..... str. 105
13. Spis tabel i rysunków ..... str. 106

I. Wstęp

Przedmiot Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Łowickiego (PPOnZ) stanowią zagadnienia wiążące się z dziedzictwem kulturowym Ziemi Łowickiej, w granicach administracyjnych określonych dla powiatu. Niniejsze opracowanie zostało przygotowane zgodnie z wytycznymi art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 poz. 710). PPOnZ, zgodnie z wymogami nakreślonymi zapisami ww. ustawy, sporządzany jest przez Zarząd Powiatu. Po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Powiatu. PPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego. Dokument sporządzany jest na okres czterech lat, co dwa lata natomiast Zarząd Powiatu przedstawia Radzie Powiatu sprawozdanie z wykonania określonych w nim zadań.

Założeniem PPOnZ jest zoptymalizowanie działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a w szczególności zabytków nieruchomych i ruchomych, jako elementów o znaczeniu kluczowym na drodze do popularyzacji historii i kultury regionu.

PPOnZ stanowi podstawę do współpracy z samorządami gmin, właścicielami zabytków i wojewódzkim konserwatorem zabytków. Nakreślona polityka Powiatu w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami nie koliduje jednakże z kompetencjami gmin oraz właścicieli zabytków. Zakres działań Powiatu w kontekście ochrony dziedzictwa kulturowego określa ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. 2022 r. poz. 528). Art. 4 wskazuje Powiat jako jednostkę wykonującą określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie m. in. kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Łowickiego na lata 2022-2025 stanowi kontynuację Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Łowickiego na lata 2018- 2021 przyjętego przez Radę Powiatu Łowickiego Uchwałą nr II/27/2018 z dnia 20 grudnia 2018 r. (Dz. Urz. Woj. Łódz. z 2019 r. poz. 732).

II. Podstawa prawna opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami

Podstawę prawną opracowania PPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710).

Art. 87 ust. 2 wyżej wskazanej ustawy, wyznacza cele sporządzenia PPOnZ. W szczególności wśród zapisów ustawowych wymienić należy:

- Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

- Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

III. Uwarunkowania formalno-prawne ochrony i opieki nad zabytkami

III.1. Międzynarodowe uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego

Problematyka znaczących dla społeczności zagadnień wiążących się z dziedzictwem kulturowym znalazła swe odbicie w przyjmowanych konwencjach i rezolucjach, które dla środowiska konserwatorskiego stanowią podstawę doktryny ochrony dziedzictwa kulturowego. Część z tych dokumentów została ratyfikowana przez Polskę, część zaś, mimo braku formalnego przyjęcia, współtworzy obowiązujący wzór przepisów w tym zakresie. Wśród dokumentów tych wymienić należy między innymi :

- Kartę Ateńską (Ateny 1933 r.) – dokument, który jako pierwszy w historii traktował o problematyce postaw wobec dziedzictwa kulturowego, doktryn konserwatorskich, jak również praktyk konserwatorskich. Jednym z nadrzędnych postulatów Karty jest popularyzacja tendencji do unikania rekonstrukcji, tak by zachować w jak największym stopniu autentyzm obiektów. Zapisy Karty dopuszczają możliwość restauracji w określonych przypadkach. Odnośnie konserwacji obiektów zabytkowych – Karta zaleca natomiast stosowanie najnowszych, osiągalnych metod;
- Konwencję o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym oraz Protokół o ochronie dóbr (UNESCO, Haga, 1954 r.; Dz.U. z 1957 r., 57.46.212), ratyfikowana przez Polskę w 1956 r.;

- II Protokół do konwencji haskiej z 1954 r. sporządzony w Hadze 26 marca 1999 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 248);
- Międzynarodową Kartę Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych - Karta Wenecka (Wenecja, 1964 r.). To międzynarodowa konwencja będąca kontynuacją zapisów zawartych w Karcie Ateńskiej. Karta precyzyjnie określa zasady konserwacji i restauracji zabytków, wedle jej zapisów definicja budynku zabytkowego to również grupy i zespoły budowli. Karta Wenecka przyjmowana jest jako dokument obligujący, co do wytycznych konserwatorskich dla prac przy obiektach zabytkowych;
- Konwencję w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (Paryż, 1972 r.), ratyfikowaną przez Polskę w 1976 r. (Dz. U. 1976 r., Nr 32, poz. 190). Na mocy tego dokumentu utworzony został Polski Komitet ICOMOS. W 1996 r. Opracowane zostały również „Wytyczne dla realizacji Konwencji..." określające m.in. kryteria kwalifikacji dziedzictwa na Listę Światową Dziedzictwa. Konwencja określa też zakres ochrony dziedzictwa na poziomie zarówno krajowym, jak i międzynarodowym. W tym celu ustanowiony został Międzynarodowy Komitet Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego prowadzący Listę Dziedzictwa Światowego, utworzony został również Fundusz Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego oraz określone zostały warunki i tryb udzielania pomocy międzynarodowej. Państwa, jako strony przyjmujące Konwencję zobowiązały się do ustanowienia skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości;
- Rezolucję Parlamentu Europejskiego. Dokument dotyczy ochrony dziedzictwa kulturowego (1974 r.), zawiera zaś zapisy tyczące działań Wspólnoty Europejskiej w obszarze kultury, w szczególności w celu ochrony dziedzictwa kulturowego;
- Konwencję o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy (Granada, 1985 r.), ratyfikowaną przez Polskę w 2010 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 210). Celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja zawiera pojęcie dziedzictwa architektonicznego, zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony na poziomie europejskim. Państwa, które ratyfikowały Konwencję zobowiązały się do prowadzenia działań w celu zapewnienia ochrony i opieki nad dziedzictwem architektonicznym. Konwencja stanowi dokument, który traktuje również o znaczącej roli społeczeństwa w procesie ochrony zabytków, promocji i popularyzacji dziedzictwa i budowania świadomości społecznej w zakresie ochrony zabytków;

- Europejską konwencję o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) tzw. Konwencja Maltańska (La Valetta, 1992 r.), ratyfikowana przez Polskę w 1995 r. (Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564). Jej założeniem jest ochrona dziedzictwa archeologicznego, jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej. Zapisy tego dokumentu stanowią o finansowaniu badań i konserwacji obiektów zabytkowych;
- Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (1993 r.). Art. 151 stanowi, iż „Wspólnota wspiera oraz uzupełnia działania państw członkowskich w celu zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim". Zapisy dotyczące współpracy Wspólnoty na rzecz wspierania prac restauratorskich zostały uzupełnione o muzea, zbiory, biblioteki, archiwa oraz o działania w zakresie dziedzictwa archeologicznego i architektonicznego, dziedzictwa przyrody, dziedzictwa językowego i kulinarnego;
- Konwencję w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (UNESCO, 2003 r.; Dz.U. z 2011 r., Nr 172, poz. 1018) przyjęta w 2003 r., ratyfikowaną przez Polskę w 2011 r.);
- Konwencję w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (UNESCO, Paryż 2005 r.; Dz. U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585) ratyfikowaną przez Polskę w 2007 r.;
- Europejską konwencję krajobrazową (Florencja, 2000 r.) ratyfikowaną przez Polskę w 2004 r. (t j. Dz. U. z 2006 r., Nr 14 poz. 98). Konwencja stanowi, iż krajobraz uznaje się za elementarny składnik europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Dokument podkreśla też znaczenie promocji konieczności ochrony i planowania krajobrazu oraz rangę organizowania współpracy europejskiej w tej kwestii;
- Konwencję UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (Paryż, 2000 r.) przyjętą przez Polskę w 2007 r. (Dz. U. z 2007 r., Nr 215 poz. 1585). Dokument porusza kwestie promowania szacunku dla różnorodności kulturowej, uświadamianie jej wartości na poziomach lokalnych, krajowych i międzynarodowych oraz jej znaczenia dla ludzkości. Konwencja uznaje, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, a kulturowe aspekty rozwoju są tak istotne jak aspekty ekonomiczne, bowiem są nośnikami tożsamości, wartości oraz znaczeń. Konwencja akcentuje wielokulturowość jako bogactwo jednostek i społeczeństw. Wskazuje na potrzebę jej ochrony i promowania oraz uznaje, że jest ona podstawowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju;

- Konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (Paryż, 2003 r.); przyjętą przez Polskę w 2011 r. (Dz. U. z 2011 Nr 172, poz.1018). Konwencja za cel przyjmuje ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zapewnienie jego poszanowania również poprzez wzrost świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz podjęcie działań na przestrzeni międzynarodowej współpracy w celu realizacji postanowień tejże Konwencji;
- Dokument w sprawie edukacji konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki i warunków uprawniających do wykonywania zawodu (Toruń, 2003 r.) został zatwierdzony przez IV Generalne Zgromadzenie ENCORE (Europejskiej Sieci Wyższego Szkolnictwa Konserwatorskiego, wspólny z ECCO), którego § 20 wyjaśnia: „Dziedzictwo kulturowe jest częścią definicji europejskiej tożsamości. Stanowi fundamentalny wyraz bogactwa i różnorodności europejskiej kultury. Ochrona dziedzictwa kulturowego, niezastąpionego świadectwa przeszłości, leży
- we wspólnym interesie Państw Członkowskich, które muszą zapewnić przekazanie tego dziedzictwa przyszłym pokoleniom".

III.2. Wewnętrzne uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego

Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Konstytucyjny obowiązek państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe regulują zapisy na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- Konstytucji RP (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach: Art. 5, Art. 6 ust. 1, Art. 86;
- Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostały: Art. 3, Art. 4, Art. 5, Art. 6, Art 7, Art. 16 ust. 1, Art. 17, Art. 18, Art. 19, Art. 20, Art. 21, Art. 22, Art. 89;
- Ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. 2022 r. poz. 528.);

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się miedzy innymi w:

- Ustawie z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2017 r. poz. 1595).
- Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. poz. 503);
- Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351);
- Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r. poz. 1973)
- Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2021 r., poz. 1098).
- Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r. poz. 1899);
- Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194);
- Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057);
- Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.);

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, określone zostały w:

- Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164);
- Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2021 r. poz. 81), które określa tryb wydawania pozwoleń, dane i informacje, jakie zawierają wnioski o wydanie pozwoleń, dokumentację dołączaną do tych wniosków, niezbędną do ich rozpatrzenia, dane i informacje, jakie zawierają te pozwolenia, oraz warunki, które

mogą być w nich zastrzeżone, a także elementy, które zawiera dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz dokumentacja badań archeologicznych;

- Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674);
- Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczania i noszenia;
- Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153);
- Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259);
- Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510);
- Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).

IV. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

PPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się PPOnZ połączone zostały na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Kluczowym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Przyjęty został Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P. z 2019 r. poz. 808). Głównym celem Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego. W ramach tego programu realizowane są następujące cele: Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym;
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach;
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami;

Kierunki działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich;
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich;
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego;
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej;

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunki działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy);

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje;

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami;
- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami;

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta przez Radę Ministrów uchwałą nr 155 z dnia 27 października 2020 r. (M.P. z 2020 r., poz. 1060).

Jest to aktualizacja poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r. Głównym jej celem jest wypracowanie koncepcji działań zmierzających do wzrostu jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których

kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność.

Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie;
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie;
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W Strategii zawarte zostały zapisy odnośnie trzech głównych celów szczegółowych. W kontekście ochrony zabytków i opieki zapisy zawarte zostały w drugim celu: "Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich". Wytycza on następujące kierunki działań:

- Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze;
- Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury;
- Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury;
- Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę;
- Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030

Dokument przyjęty uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r.

Dokument ten to akt dotyczący ładu przestrzennego Polski. Założonym celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. W znacznym stopniu również uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej. W założeniach polityki przestrzennej odnośnie ochrony zabytków ujęto zapisy dotyczące ograniczenia presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu, wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym, wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich, wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów poprzemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych. Koncepcja

wskazuje, że wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 roku)

Dokument przyjęty przez Radę Ministrów uchwałą nr 8 z dnia 14 lutego 2017 roku. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020. Głównym celem i kierunkiem działań wskazanych w Strategii w kontekście ochrony zabytków jest kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego rodzaju zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury. Wśród działań priorytetowych do roku 2030 natomiast ujęto: ochronę i promocję dziedzictwa narodowego z wykorzystaniem potencjału dziedzictwa dla wzmacnianiem kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; kontynuację w realizacji inwestycji w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO), wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym) oraz likwidację „białych plam" w dostępie do kultury.

IV.1. Relacje Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

PPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej powiatu.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 (SRWŁ 2030).

Strategia Rozwoju Województwa stanowi najważniejszy dokument ustanowiony przez samorząd województwa w zakresie wizji oraz polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 jest odpowiedzią władz regionu na zmieniające się uwarunkowania i wyzwania. Przedstawia plan kompleksowych działań w perspektywie najbliższej dekady, stanowiący punkt wyjścia do współpracy na rzecz podniesienia jakości życia mieszkańców województwa łódzkiego. Dokument ten został przyjęty przez Sejmik Województwa Łódzkiego Uchwałą Nr XXXI/414/21 z dnia 6 maja 2021.[1]

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego.

28 sierpnia 2018 r. Sejmik Województwa Łódzkiego Uchwałą nr LV/679/18 przyjął Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Łodzi. Głównymi działaniami zmierzającymi do rozwoju przestrzennego województwa jest m.in. przeciwdziałanie procesom depopulacji ośrodków miejskich oraz peryferyzacji obszarów wiejskich, wzmocnienie transportowej dostępności regionu, zwiększenie jakości i integracja publicznego transportu zbiorowego.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020 – 2023.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020-2023" został przyjęty przez Sejmik Województwa Łódzkiego w dniu 27 października 2020 r. (Uchwała nr XXI/352/20, Dz. Urz. Woj. Łódz. z dnia 23 grudnia 2020, poz. 7131). Jest to czwarta edycja opracowywania Programu, która uwzględnia uwarunkowania wewnętrzne wynikające ze zmian w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a także stanowi podsumowanie działań realizowanych w poprzednich latach.

Program wskazuje, zbieżne z wymienionymi w minionych opracowaniach, strategiczne cele, w zakresie dziedzictwa kulturowego z uwzględnieniem ochrony obiektów i obszarów zabytkowych. To między innymi: poprawa stanu oraz podniesienia rangi obiektów i obszarów zabytkowych, zachowanie i eksponowanie zabytków archeologicznych, eksponowanie zabytków ruchomych w muzeach i obiektach sakralnych; ochrona historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych poprzez rewitalizację układów przestrzennych miast i wsi; świadome kształtowanie tożsamości regionalnej realizowane poprzez: edukację kulturową mieszkańców województwa, wzmocnienie różnorodności kulturowej.[2]

Załącznik ww. Programu – Obszary odznaczające się szczególnymi wartościami krajobrazu kulturowego proponowane do ustanowienia parku kulturowego – stanowienie parków kulturowych dla obszarów odznaczających się szczególnymi wartościami krajobrazu

kulturowego - https://www.lodzkie.pl/files/WPOnZ_2020-2023.pdf - zawiera zapisy tyczące się Powiatu Łowickiego.

W zapisach Programu miejsce poświęcono również kwestii Łowickiego Parku Kulturowego – Śladami prymasów, Zawiszy, Walewskiej i Napoleona (rejon Gmin: Łowicz, Zduny, Kiernozia, Bielawy). Planowany obszar Parku Kulturowego wpisuje się w kulturowy i historyczny krajobraz regionu. Miejscami, które zostaną objęte opieką będą m.in.: klasycystyczny pałac w Walewicach, kościół w Złakowie Kościelnym, unikatowa aleja morwowa w gminie Zduny, zamek w Sobocie, w którym wychował się Artur Zawisza, zespół pałacowo-parkowy i kościół w Kiernozi. Ponieważ zabytkowe miejsca są położone w stosunkowo niewielkiej odległości od siebie, Łowicki Park Kulturowy wiązałby się z aspektem rozwoju infrastruktury turystycznej, w tym modernizacji ścieżek rowerowych. W załączniku do Programu – Tereny charakterystyczne dla historii i tradycji osadniczej regionu wskazane do stanowienia form ochrony obszarowej – stanowienie form ochrony obszarowej na terenach charakterystycznych dla historii i tradycji osadniczej regionu, wzorem zapisów minionej wersji Programu, wymieniony został Złaków Borowy oraz Złaków Kościelny, jako tereny będące świadectwem osadniczych tradycji Ziemi Łowickiej. O specyfice kulturowej Złakowa Borowego poświadcza fakt, iż jest to zachowane siedlisko wsi prezentuje schemat rozplanowania charakterystyczny dla wsi poregulacyjnych. Zidentyfikowanym typem morfogenetycznym wsi jest układ rzędowy o stosunkowo zwartej zabudowie, zlokalizowanej po jednej stronie drogi. Czytelne są zasadnicze cechy kompozycji, charakterystyczne dla fazy regulacji z 2 poł. XIX w., opartej na schemacie układu jednodrożnego, z działkami siedliskowymi rozmieszczonymi po jednej stronie drogi. Układ ma charakter złożony z dwóch osi zorientowanych na kierunek wschód – zachód i jednej północ – południe. W odniesieniu do Złakowa Kościelnego o charakterystycznym wymiarze poświadcza, iż jest to obszar prezentujący schemat rozplanowania charakterystyczny dla wsi poregulacyjnych. Zidentyfikowanym typem morfogenetycznym wsi jest układ rzędowy o stosunkowo zwartej zabudowie, zlokalizowanej po jednej stronie drogi. Czytelne są zasadnicze cechy kompozycji, charakterystyczne dla fazy regulacji z 2 poł. XIX w. Główna część wsi zachowała ślady wcześniejszego rozplanowania wsi ulicowej z rozszerzeniem w postaci trójkątnego placu, w obrębie którego usytuowany jest zespół monumentalnego kościoła parafialnego z tzw. przytuliskiem, pełniące rolę lokalnej dominanty. Zabudowa w tej części wsi rozmieszczona jest po obu stronach drogi. Dwie pozostałe osie, wychodzące w kierunku północno-wschodnim oraz południowo-wschodnim, mają charakter jednostronnie zabudowanej rozwleczonej rzędówki.

W załączniku do Programu – Zadania dedykowane ośrodkom historycznym o randze krajowej -wskazany został Łowicz, zaś wśród celów operacyjnych jako zadania do realizacji na lata 2020-2023 ujęto między innymi wspomniany już Łowicki Park Kulturowy. Wskazano również konieczność kontynuacji działań z zakresu rewaloryzacji i właściwego zagospodarowania zabytków z uwzględnieniem ich wartości i kontekstu krajobrazowego w odniesieniu do zespołu klasztornego pobernardyńskiego, bazyliki katedralnej, kościoła parafialnego św. Ducha i św. Małgorzaty, kościoła parafialnego oo. pijarów NMP i św. Wojciecha, kościoła filiarnego św. Leonarda i Małgorzaty, zaś pod kątem zakomponowanej zieleni - Ogród Saski. W zapisach celu operacyjnego Zintegrowany system zarządzania dziedzictwem kulturowym wskazano potrzebę kontynuacji digitalizacji zabytków ruchomych w Muzeum w Łowiczu, jak również wprowadzenie w Muzeum multimedialnych środków przekazu z uwzględnieniem potrzeb osób obcojęzycznych i z niepełnosprawnościami. W kontekście Muzeum w Łowiczu priorytetem są również działania konserwatorskie, remonty i modernizacje zarówno w gmachu Muzeum, jak również dwóch skansenach wpisujących się w strukturę organizacyjną instytucji. W zakresie Tożsamości i wielokulturowości regionu dążenia winny skupiać się na aktywizacji twórców ludowych i objęciu ich merytorycznym wsparciem ze strony instytucji kultury, komercjalizacji wytworów ludowego rzemiosła, organizacji punktów dystrybucji pamiątek z regionu.

Załącznik do programu – Zadania dedykowane ośrodkom historycznym o randze lokalnej, wskazuje zaś Kiernozię, gdzie pod kątem atrakcyjności krajobrazu kulturowego wskazano potrzebę opracowania studium historyczno - konserwatorskiego układu przestrzennego Kiernozi oraz badania archeologiczne kościoła parafialnego (krypty). W odniesieniu do kościoła parafialnego konieczną jest również wykonanie instalacji sygnalizacji alarmowej pożaru i włamania.

V. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

V.1. Relacje Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Powiatu

Władze samorządowe w procesie zarządzania Powiatem kierują się wytycznymi zawartymi w sporządzonych opracowaniach na poziomie powiatowym, które obejmują całokształt zjawisk i czynników istotnych dla lokalnego rozwoju. PPOnZ jest zgodny z innymi przyjętymi do realizacji dokumentami powiatowymi, dotyczącymi różnych aspektów życia społeczno - gospodarczego.

Uchwała dotycząca przyjęcia PPOnZ podjęta przez Radę Powiatu obowiązuje na terytorium całego Powiatu - wszystkich gmin wchodzących w jego skład. Dlatego poszczególne gminy znajdujące się na obszarze Powiatu Łowickiego opracowując własne dokumenty strategiczne i planistyczne o charakterze gminnym, będą musiały przeanalizować i wziąć pod uwagę zapisy i działania dotyczące dziedzictwa kulturowego w powiecie zawarte w PPOnZ.

Strategia Rozwoju Powiatu Łowickiego 2020.

Strategia Rozwoju Powiatu Łowickiego 2020 została przyjęta uchwałą nr XVII/105/2016 Rady Powiatu Łowickiego z dnia 29 lutego 2016 r. Strategia jest kluczowym dokumentem, który nakreśla nadrzędne cele długoterminowe (strategiczne), priorytety rozwoju oraz kierunki działań władz samorządowych Powiatu. Strategia określa również stan docelowy, do którego Powiat powinien dążyć w kolejnym okresie programowania.

Wyznaczona wizja Powiatu Łowickiego zakłada, iż Powiat Łowicki to ponadlokalny ośrodek turystyczny, o którego niepowtarzalności stanowi regionalne dziedzictwo kulturowe. Przez wzgląd na położenie to również miejsce przyjazne dla mieszkańców i sprzyjające rozwojowi przedsiębiorczości.

Wyznaczona misja Powiatu Łowickiego: wykorzystanie dogodnego położenia, możliwości obszaru funkcjonalnego, branży kluczowej, potencjału społeczno - gospodarczego oraz walorów krajobrazowych i kulturowych (folklor łowicki) w celu zwiększenia atrakcyjności regionu.

W celu realizacji wizji i misji Powiatu, zdefiniowano katalog kluczowych dla jego rozwoju celów strategicznych oraz służących ich osiąganiu celów operacyjnych. Łącznie zdefiniowano trzy cele strategiczne oraz sześć przyporządkowanych im celów operacyjnych. Poniżej wskazane cele wiążące się z kwestią ochrony zabytków:

Cel strategiczny 3. Kompleksowa promocja i współpraca w Powiecie.

Cel operacyjny A. Zintegrowane działania promocyjne.

Proponowane działania:

- opracowanie kompleksowego planu promocji/strategii promocji Powiatu;
- stworzenie kompleksowej oferty uwzględniającej walory krajobrazowe i kulturowe Powiatu(„pakietowanie" oferty turystycznej);
- aktywna współpraca z organizacjami pozarządowymi, lokalnymi samorządami w celu wspólnej promocji;
- kontynuacja działań związanych z promocją marki regionalnej - folkloru łowickiego;

- opracowanie zintegrowanej oferty imprez i wydarzeń kulturalnych we współpracy z lokalnymi przedsiębiorcami i organizacjami działającymi na terenie Powiatu;
- współpraca z Muzeum w Łowiczu w celu promocji dziedzictwa kulturowego i historycznego regionu;
- opracowanie diagnozy potrzeb kulturalnych mieszkańców Powiatu oraz stworzenie na jej podstawie zróżnicowanej oferty kulturalnej;
- stworzenie spójnego systemu identyfikacji wizualnej Powiatu (oznakowanie miejsc wartych odwiedzenia, szlaków itp.);
- podejmowanie działań promocyjnych wykorzystujących nowe technologie oraz kanały komunikacji (np. media społecznościowe, aplikacje telefoniczne);
- zwiększenie dostępności do informacji w zakresie kultury oraz koordynacja działań w tym zakresie;
- dostarczanie kompleksowych informacji na temat inicjatyw podejmowanych przez lokalne władze samorządowe w celu tworzenia warunków dla pozyskiwania nowych inwestorów - np. wspólna oferta inwestycyjna wykonanie strony internetowej dla obszaru funkcjonalnego i branży kluczowej (SRWŁ, RSIWŁ LORIS 2030) prezentującej potencjał regionu oraz możliwości dla inwestorów.

Cel operacyjny B. Tworzenie warunków oraz koordynacja partnerskiej współpracy lokalnych samorządów z przedstawicielami sfery gospodarczej oraz społecznej.

Proponowane działania:

- wspieranie lokalnych inicjatyw mieszkańców Powiatu, a także stowarzyszeń i instytucji związanych z ochroną kultury Ziemi Łowickiej i zabytków;
- wspieranie działań edukacyjnych w zakresie kultury;
- angażowanie organizacji pozarządowych do tworzenia dokumentów o charakterze strategicznym dla rozwoju Powiatu;
- podejmowanie inicjatyw, wymiana doświadczeń i działanie w kierunku realizacji wspólnego celu - promocji Ziemi Łowickiej;
- działania nakierowane na promocję współpracy między wszystkimi grupami społecznymi Powiatu;
- angażowanie lokalnych samorządów w działania Powiatu;
- inicjowanie i koordynowanie wspólnych projektów;
- działania nakierowane na wzmocnienie stopnia identyfikacji gmin z działaniami Powiatu.[3]

Program Ochrony Środowiska Powiatu Łowickiego na lata 2016 - 2019 z perspektywą na lata 2020 – 2023.

Program Ochrony Środowiska Powiatu Łowickiego na lata 2016-2019 z perspektywą na lata 2020 - 2023 został opracowany w 2015 r. W Programie zostały określone cele ekologiczne, priorytety, harmonogram działań proekologicznych oraz źródła finansowania niezbędne do osiągnięcia postawionych celów. Organ wykonawczy Powiatu jest zobowiązany, co 2 lata, do opracowania raportu z wykonania założeń programu. W rozdziale 3.4. Zabytki, zdefiniowano czym jest zabytek, co podlega ochronie i opiece zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W Programie wskazane zostały zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w poszczególnych gminach powiatu.

V.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu Powiatu

V.2.1. Charakterystyka Powiatu

POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

Powiat Łowicki położony jest w północno - wschodniej części województwa łódzkiego. Obecne granice Powiatu ustalone zostały na podstawie reformy administracyjnej, która weszła w życie 1 stycznia 1999 r. Jego siedzibą jest miasto Łowicz. Całkowita powierzchnia Powiatu to 988,17km2.

Powiat graniczy z pięcioma powiatami województwa łódzkiego: skierniewickim, brzezińskim, zgierskim, łęczyckim i kutnowskim oraz z dwoma powiatami z województwa mazowieckiego: gostynińskim oraz sochaczewskim. Pod względem administracyjnym na obszarze Powiatu Łowickiego znajdują się następujące gminy:

- gminy wiejskie: Bielawy, Chąśno, Domaniewice, Kiernozia, Kocierzew Południowy, Łowicz, Łyszkowice, Nieborów, Zduny;
- miasto: Łowicz.

Rys. 1. Mapa Powiatu Łowickiego

Źródło: opracowanie własne.

Powiat znajduje się pomiędzy dwoma dużymi aglomeracjami-łódzką i warszawską. Jest dobrze skomunikowany-zlokalizowany jest w rejonie skrzyżowania dróg krajowych oraz autostrad. Przez Powiat przebiegają również połączenia liniami kolejowymi.

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I UKSZTAŁTOWANIE TERENU

Geograficznie Powiat Łowicki położony jest na dwóch równinach: Kutnowskiej i Łowicko - Błońskiej. Lokalizacja Powiatu Łowickiego to miejsce ścierania się stref klimatu zachodnio-europejskiego i kontynentalnego wschodnio-europejskiego. Średnie roczne wartości temperatur powietrza to 7,oC-8,oC, wartość poziomu opadów natomiast to średnio 550 mm.

Wody powierzchniowe Powiatu Łowickiego należą do zlewni rzeki Bzury, lewobrzeżnego dopływu Wisły. Wody te tworzą gęstą sieć rzeczną - 26 cieków wodnych oraz kanały melioracyjne o łącznej długości ok 300 km. Cały obszar Powiatu położony jest w środkowej części zlewni rzeki Bzury. Granice, ze względu na płaskie położenie terenu, zwłaszcza w ujściowych odcinkach, są słabo ukształtowane. Rzeka Bzura stanowi oś układu hydrologicznego w Powiecie Łowickim. W skład sieci rzecznej wchodzi rzeka Bzura z dopływami prawobrzeżnymi-Mrogą, Bobrówką oraz Uchanką, Zwierzyńcem i Skierniewką

oraz dopływami lewobrzeżnymi - Ochnią, Słudwią z Przysową i Nidą. Do zasobów wodnych Powiatu Łowickiego należą również zbiorniki, stawy oraz wyrobiska.

OBSZARY PRAWNE CHRONIONE NA TERENIE POWIATU

- Gmina Bielawy

W dolinie rzeki Bzury utworzono Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Bzury. Obejmuje on dolinę rzeki Bzury wraz z doliną dolnej Mrogi (pow. Ok 16 890 ha na terenie Gminy Bielawy, na terenie Powiatu ok. 16 890 ha). Dodatkowo obejmuje on zbudowane w dolinach tych rzek. kompleksy stawów hodowlanych w Psarach, Borowie i Walewicach, które uznane są za ostoję Corine, czyli obszary, które są szczególnie cenne dla ochrony przyrody w skali europejskiej. Na terenie gminy znajduje się również dwanaście pomników przyrody. Są to głównie pojedyncze drzewa, które występują w zabytkowych parkach dworskich oraz w pobliżu kościołów i cmentarzy. Te zabytkowe parki znajdują się m.in. w Piaskach Bankowych, Borowie, Łazinie, Psarach, Walewicach, Mrodze i Sobocie. W miejscowości Borówek znajduje się park gminny, który objęty jest ochroną na podstawie ustawy o ochronie przyrody.

- Gmina Chąśno

Nie występują tu obszary objęte ochroną, w trybie przepisów ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.

- Gmina Domaniewice

Na terenie gminy znajdują się rozległe kompleksy leśne w dolinie rzeki Bobrówki oraz jeziora Rydwan oraz Okręt, które uznane są za Ostoję Corine i wykorzystywane, jako stawy hodowlane. Objęte są również ochroną jako Obszar Chronionego Krajobrazy Doliny Bzury zajmujący na terenie gminy obszar o powierzchni ok. 2500 ha.

- Gmina Kiernozia

Na terenie gminy ustanowiono obszar chronionego krajobrazu obejmujący dolinę Przysowy. Ochroną konserwatorską objęto jeden pomnik przyrody - dąb szypułkowy w zabytkowym parku w Kiernozi.

- Gmina Kocierzew Południowy

W gminie istnieją trzy pomniki przyrody-3 stare drzewa na cmentarzu parafii rzymsko-katolickiej w Kocierzewie.

- Gmina Łowicz

W dolinie Bzury na wschód od Łowicza, znajduje się kompleks stawów otoczonych przez łąki. Stawy Łowicz - Mysłaków uznane są za Ostoję Corine. Na terenie znajduje się teren

o powierzchni 2 500 ha Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Bzury. W Niedźwiadzie znajduje się wiąz szypułkowy o obwodzie 335 cm wpisany jako pomnik przyrody.

- Miasto Łowicz

Zachodnia część miasta Łowicz objęta jest programem Natura 2000, to Specjalny Obszar Ochrony wchodzący w skład Pradoliny Bzury i Neru oraz Obszar Specjalnej Ochrony, który wchodzi w skład Pradoliny Warszawsko - Berlińskiej. Na terenie Łowicza występuje 10 pomników przyrody.

- Gmina Łyszkowice

Na terenie gminy występują następujące rezerwaty przyrody: „Kwaśna Buczyna" to las mieszany bukowo - dębowy, o cechach naturalnych - powierzchni 14,19; „Bukowiec" o całkowitej powierzchni. 6,58 ha z czego na terenie gminy znajduje się ok. 1 ha. Na terenie gminy (leśnictwo Pszczonów) rośnie 5 lip będących pomnikami przyrody.

- Gmina Nieborów

Znaczna część terenu gminy pod kątem krajobrazowym objęta została ochroną. Południowo - wschodnia część gminy to obszar Bolimowskiego Parku Krajobrazowego, w którego granicach znajduje się rezerwat przyrody „Polana Siwica" o powierzchni 68,55 ha. Na terenie gminy znajduje się również ok. 2000 ha Bolimowsko - Radziejowickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Obejmuje on swym zasięgiem teren parkowo - pałacowy Arkadii i Nieborowa, które uznane są za zabytki architektury najwyższej klasy. To również tereny okalające Bolimowski Park Krajobrazowy. Wśród pozostałych obszarów i obiektów chronionych wymienić należy:

– Zespół przyrodniczo-krajobrazowy Nieborów o powierzchni 46,35 ha stanowiący część zespołu parkowo- pałacowego w Nieborowie

– Parki zabytkowe: zespół pałacowo- parkowy w Nieborowie, ze stałą ekspozycją wnętrz z XVIII i XIX w. oraz manufakturą majoliki nieborowskiej, romantyczny ogród w Arkadii pełen sztucznych ruin, wg projektu m.in. Sz. B. Zuga i H. Ittara: Świątynia Diany, Akwedukt Rzymski, Dom Murgrabiego, Przybytek Arcykapłana, Domek Gotycki z Jaskinią Sybilli, Łuk Kamienny;

– Pomniki przyrody: 2 dęby szypułkowe i 2 lipy drobnolistne, grupę 6 drzew - wiązów szypułkowych na cmentarzu Parafii w Bednarach, 3 odcinki alei z 863 szt. drzew (lipy, dęby, wierzby, sosny, wiązy, topole).

– Na terenie gminy ustanowiono również dwa użytki ekologiczne.

- Gmina Zduny

Na terenie gminy znajduje się teren objęty Obszarem Chronionego Krajobrazu Doliny Bzury - ok. 1300 ha. Wskazać należy również pomniki przyrody: wiąz szypułkowy w Zdunach, jesion wyniosły w Nowych Zdunach, wiąz szypułkowy-3 szt. na cmentarzu w Bąkowie Górnym. W miejscowości Zduńska Dąbrowa znajduje się park wiejski, chroniony również na podstawie ustawy o ochronie przyrody.

V.2.2. Zarys historii obszaru Powiatu

„Historia istnienia Powiatu Łowickiego, jako jednostki polityczno - administracyjnej, sięga połowy XIX w. Do czasów pierwszych rozbiorów większość obszaru dzisiejszego Powiatu Łowickiego należała do powiatów: rawskiego, gąbińskiego i sochaczewskiego w województwie rawskim, natomiast tylko niewielki jego skrawek wchodził w skład powiatu orłowskiego w ziemi łęczyckiej. Po III rozbiorze Polski ziemie obecnego Powiatu Łowickiego znalazły się w departamencie warszawskim, rozdzielone między powiaty: orłowski, sochaczewski i gostyniński. W czasach Królestwa Polskiego obszar dzisiejszego Powiatu wszedł w całości w skład województwa mazowieckiego. Do 1845 r. Łowicz był stolicą powiatu sochaczewskiego. Znaczące zmiany terytorialne nastąpiły w 1849 r., wytyczony wówczas kształt granic Powiatu wydaje się być najbardziej zbliżony do dziś istniejącego. Od 1867 r. na obszarze Powiatu istniało dziewięć gmin wiejskich: Bielawy, Bąków z siedzibą w Zdunach, Bolimów, Dąbkowice z siedzibą w Jamnie, Jeziorko z siedzibą w Chąśnie, Kompina, Lubianków z siedzibą w Antoniewie, Łyszkowice i Nieborów. Osada Kiernozia wraz z otaczającą ją gminą włączona została do powiatu gostynińskiego, a Iłów do sochaczewskiego. Podział ten nie zmienił się praktycznie do wybuchu I wojny światowej. W 1908 r. Powiat liczył ok. 346 tys. ha powierzchni i 112 628 mieszkańców.

Po wybuchu I wojny światowej w 1916 r. Powiat Łowicki połączony został z sochaczewskim w jeden obwód, na czele którego stał niemiecki szef obwodu (kreischef). Obszar Powiatu Łowickiego po 1922 r. nie zmienił się aż do czasów II wojny światowej.

W 1933 r. powstała gmina Domaniewice, którą wydzielono z części terytorium gminy Dąbkowice. Tuż przed wybuchem wojny nastąpiła zmiana przynależności administracyjnej Powiatu Łowickiego - znalazł się on w granicach województwa łódzkiego.

W czasie II wojny światowej Powiat Łowicki wcielony został do dystryktu warszawskiego w Generalnym Gubernatorstwie. Obok niemieckiego aparatu administracyjnego na terenie Powiatu Łowickiego funkcjonowały konspiracyjne struktury

polskiego państwa w postaci Delegatury Rządu na Kraj i armii podziemnej. W kwietniu 1944 r. powstała w Łowiczu pierwsza konspiracyjna Powiatowa Rada Narodowa.

Od wiosny 1945 r. Powiatowa Rada Narodowa rozpoczęła tworzenie swoich komórek organizacyjnych we wszystkich gminach. Reaktywowano stanowisko starosty i wydziału powiatowego, jako organów administracji rządowej pierwszej instancji.

Ustawa z 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej wprowadziła nowy system administracyjny, który zlikwidował organy urzędowej administracji ogólnej-stanowiska wojewodów i starostów wraz z ich aparatem pomocniczym oraz terenowe organy administracji niezespolonej I i II instancji. Na podstawie ustawy o reformie administracyjnej kraju w 1954 r. w Powiecie Łowickim powołano 49 gromadzkich rad narodowych. Do 1973 r., to jest kolejnej reformy podziału administracyjnego kraju, przetrwało ich zaledwie 24.

W grudniu 1972 r. WRN w Łodzi podjęła uchwałę w sprawie utworzenia gmin w województwie łódzkim. W Powiecie Łowickim powstało ich ogółem 11: Bielawy, Bolimów, Chąśno, Domaniewice, Głowno, Kiernozia, Kocierzew Południowy, Łowicz, Łyszkowice, Nieborów i Zduny. W 1975 r. znalazły się one (już bez Głowna i Kiernozi) w granicach nowoutworzonego województwa skierniewickiego. Po jego likwidacji weszły one ponownie w 1999 r. do Powiatu Łowickiego w województwie łódzkim."[4]

V.3. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla Powiatu

„Przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze" – to wedle zapisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami - podstawowa definicja pojęcia krajobrazu kulturowego. Powiat Łowicki, pod kątem dziedzictwa zarówno historycznego, jak również kulturalnego, jest regionem, który w tej materii ma bardzo bogatą schedę. Po dziś dzień ostały się: zabytki nieruchome, zabytki ruchome, czy też stanowiska archeologiczne.

V.3.1. Dziedzictwo materialne

W tej części Programu wskazano najbardziej charakterystyczne i najcenniejsze obiekty znajdujące się na terenie Powiatu Łowickiego.